

Kommunedelplan for klima, miljø og energi 2024-2032

Sammendrag av innspill til planprogram og varsel om oppstart

Saksnummer 23/06139

Generelle kommentarer til oppsummering av merknadene.

Alle innspill til oppstart og offentlig ettersyn er oppsummert under. Her er hovedpunkter fra merknadene gjengitt, men vi tar forbehold om at alle innspill eller meninger ikke kommer godt nok fram, eller kan være utelatt. Dette av hensyn til at oppsummering skal være kort, og gi leseren mulighet til å se hovedessensen i innspillet. For å lese hele merknaden viser vi til sak 23/06139.

Merknadene ligger under overskriftene:

- Offentlige myndigheter og instanser
- Privatpersoner
- Organisasjoner
- Næringslivsaktører
- Forsknings- og utviklingsaktører

Dato	Offentlige myndigheter og instanser	Hovedpunkter	Kommentar
27.04.2023	Tromsø ungdomsråd	1. Tromsø ungdomsråd ønsker at følgende tematikk belyses i planarbeidet: - Transport, kollektivtransport, bybane, tungtransport, Nord-Norgebanen, cruisetrafikk, byvekstavtale, bedre veier, elektrifisering av kollektivtransporten, bruke mer muskelkraft - Forbruk og overforbruk, gjenbruk, hvordan leve bærekraftig, nei til vekst - Bærekraftige arbeidsplasser, lokalt næringsliv, bærekraftig byutvikling - Energiomstilling, fornybar energi, olje og gass, karbonfangst, kjernekraft, grønt hydrogen - Naturvern, vern av dyreliv, bevare natur på øya, dyreliv i byen, ikke bygge ned fredet areal, parker og turområder, arealnøytralitet, fiskeoppdrett, sikre mot snøskred, krykkja - Avfallshåndterings, forsøpling, lysforurensning, luftforurensning - Våpenproduksjon - Urfolks rettigheter - Arktisk	Merknadspunkt 1. tas med orientering i videre planarbeid. Mye av tematikken er allerede arbeidet inn i planprogrammet etter møtet med ungdomsrådet.

01.08.2023	Sametinget	1. Kommunen må tenke bredt ved utarbeidelse av overordnet plan for klimatilpasning og involvere samiske næringer i arbeidet. 2. Sametinget minner om at kommunen har særlig plikt til å legge til rette for medvirkning av den samiske befolkningen i kommunen. 3. Sametinget minner om konsultasjonsplikten i tilfeller der kommunen vurderer etablering av vann- eller vindkraft, samt overføringslinjer. 4. Sametinget anbefaler å bruke Miljødirektoratets veileder «Klimatilpasning for reindriften» i arbeidet med klimatilpasning. 5. Sametinget anbefaler bruk av Samerådets rapport «Klimaendringer i Sápmi - en oversikt og veien videre» som kunnskapsgrunnlag i kommunedelplanen.	Merknadspunkt 1. og 2. tas til orientering og nødvendige justeringer i planprogram er utført. Merknadspunkter 3.-5. tas til orientering i videre planarbeid.
------------	------------	---	--

24.08.2023	Troms og Finnmark fylkeskommune	1. Fylkeskommunen savner et tydelig formål med planen. 2. Kapittel om status for kommunen kan med fordel struktureres bedre. 3. Fylkeskommunen savner en tydeligere omtale av fokusområder som er tenkt å satses på i planen. 4. Fylkeskommunen etterspør mer konkret innhold angående relevante interessenter og bidragsytere, og om organisering i planarbeidet framover. Særlig viktig er det at politikere deltar aktivt i planprosessen og medvirkningen for forankring og eierskap til sluttproduktet. 5. Fylkeskommunen minner om krav om at kommunen sikrer aktiv medvirkning fra grupper som krever spesiell tilrettelegging, som barn og unge, eldre og funksjonshemmede, jamfør plan- og bygningsloven og folkehelseloven. Kommunen bør konkretisere prosessen ytterligere, med konkretisering av møter, temaer til diskusjon, deltagere fra interessenter, administrasjon og politikk – uten at man nødvendigvis går fullt ned på detaljnivå. Fylkeskommunen vil oppfordre til at fristene i fremdriftsplanen oppdateres. 6. Barn og unge skal involveres og høres. Dette kan fremheves enda mer i planprogrammet. Vi ber om at planforslaget er tydelig på hvordan barn og unges interesser er ivarettatt og hvordan de har medvirket i plan. Aktiv medvirkning forutsetter dette at problemstillinger og planforslag presenteres på en forståelig måte. Det påpekes at barn og unge, ungdomspanel, barne- og ungdommens kommunestyre eller ungdomsråd er høringsinstanser når planforslag legges ut til offentlig ettersyn, jamfør planplan- og bygningsloven §5-2. 7. Fylkeskommunen etterspør hvordan det legges til rette for medvirkning fra regionalforvaltningen. Troms og	Merknadspunkt 1. – 2., 4. – 9., 11. og 19. tas til orientering og nødvendige justeringer i planprogram er utført. Merknadspunkt 3. tas til orientering i videre planarbeid. Det vurderes ikke som hensiktsmessig å følge dette opp i planprogrammet av hensyn til medvirkningsprosessen og den innflytelsen den skal kunne få for planen. Merknadspunkt 10., 12. – 15. og 18. tas til orientering i videre planarbeid. Tenk Tromsø er nevnt, blant annet under aktuelle tiltak og virkemidler. I planprogrammet vurderes dette som tilstrekkelig, men innspillene tas med til selve planen, for å sikre hensiktsmessig fokus. Merknadspunkt 16. – 17. og 20. – 23. tas til orientering i videre planarbeid og vil følges opp i den grad det vurderes som relevant.
------------	---------------------------------	--	--

		Finnmark fylkeskommune vil gjerne bidra i prosessen, og foreslår at det holdes dialogmøter angående temaet. 8. Det anbefales at det som er relevant for planprogrammet om medvirkning ifølge Plan- og bygningsloven § 4-1 tas inn i planprogrammet. 9. Innbyggernes medvirkning er viktig for å danne et godt lokalt kunnskapsgrunnlag hvor folkehelsehensynet blir ivaretatt som et demokratisk aspekt, med mulige positive ringvirkninger innen øket trivsel, bolyst og sosial kapital i lokalsamfunnet. 10. Fylkeskommunen etterspør bruk av klarspråk i dokumentteksten. Det anbefales bruk av www.klarspråk.no og heftet om klart språk fra direktoratet for forvaltning og IKT. 11. Fylkeskommunen ber om at «Regional Transportplan 2022- 2033» tas med under føringer, se spesielt transportplanens kapittel 5.2 Kollektivtransport og mobilitet og 5.6 Klima og miljø. 12. Det savnes et større fokus på «Tenk Tromsø», som at det vil medføre tilrettelegging for nullutslippsløsninger for kollektivtrafikken. 13. Fylkeskommunen ønsker at kommunen er med og tilrettelegger for nullvekstmål og redusert transportbehov i kommunen gjennom «Tenk Tromsø», særlig med tanke på omstilling til lav- og nullutslipp for kollektivtrafikk og tilhørende ladebehov og tilrettelegging. Se merknad fra Fylkeskommunen til «Kommuneplanens arealdel» med vedlegg datert 28.06.2023. 14. Det anbefales fra et folkehelseperspektiv at tiltak for gående og syklende ikke bare legges på «Tenk Tromsø». Særlig gjelder dette trygg og værbeskyttet sykkelparkering generelt og på noen av de store	
--	--	---	--

		bussknuteplasser, og forbedring av tilrettelegging av sykkelstien året rundt. 15. Det ønskelig at det vurderes hvordan frivillighet, som interesseorganisasjoner, kan spille en rolle i Tromsøs miljø- og klimaplaner. 16. Under tiltak i kategori energiforsyning blir karbonfangst og lagring utenfor Tromsø nevnt. Det er viktig at det framkommer hvordan dette blir vurdert med tanke på effekt for stedet der lagring skal foregår og en langvarig effekt av å redusere klimagassutslipp. 17. Ved skogbruk nevnes både viktigheten av skog som ressurs som kan binde karbon og benytte lokale skogressurser. Det er viktig at vurderinger for prioriteringene for disse motstridende tiltak kommer tydelig fram i planen. 18. I sammenheng med forslaget om å utarbeide en plan for klimatilpasning, viser Fylkeskommunen til rapporten fra Folkehelseinstituttet «Klimaendringer: Sårbarhet og tilpasningsbehov i helse- og omsorgssektoren i Norge». 19. Kommuneplanens verneplan for matjord ble vedtatt i kommunestyret 24.05.2023. Dette burde vært oppdatert i utkast til planprogram. 20. Fylkeskommunen ønsker at kulturarv og kulturmiljø nevnes i planprogrammet. Kulturarv og bevaring av kulturmiljø er viktige temaer både når det gjelder reduksjon av klimagassutslipp og klimatilpasning. 21. Kulturarven kan gi et viktig bidrag til måloppnåelse for flere av bærekraftsmålene. Dette gjelder: bygningsvern kan bidra til sirkulærøkonomi og bærekraftig ressursbruk, gjenbruk av bygninger og materialer vil redusere transportbehov og forbruk, tradisjonell kunnskap om bærekraftige levemåter og god forvaltning og bruk kan gi viktige bidrag for reduserte	
--	--	--	--

		klimagassutslipp og bevaring av biologisk mangfold. Kulturmiljø er viktig for å skape levbare byer og steder, bygger opp under et steds identitet og bidrar til historisk tidsdybde og er derfor med å påvirke innbyggernes psykiske helse i en positiv retning. 22. Risiko- og sårbarhetsanalyser for utsatte kulturminner og kulturmiljø bør innarbeides som en del av arbeidet med klima- og miljøplanen. Det videre arbeidet kan omfatte kartlegging av hvilke kulturminner og kulturmiljø som er i fare, en beredskapsplan for sikring og risikoreduserende tiltak, ivaretagelse ved hendelser, og en plan for restverdi-redning. Hensynet til kulturmiljø hører også hjemme i arbeidet med beredskap og klimatilpasning. 23. «Stortingsmelding 16 (2019-2020)» sier at kulturmiljø i større grad skal tas i bruk som en ressurs for å oppnå en bærekraftig samfunnsutvikling. Riksantikvaren har utarbeidet omfattende veiledningsmateriale for temaet, blant annet med en pilot for utvikling av en metode for klimatilpasning.	
--	--	---	--

25.08.2023	Statens vegvesen	1. Det bør omtales og vurderes hvordan tilrettelegging for lading av elbiler og ladeinfrastruktur, jamfør regjeringen policy om dette kan bidra til ytterligere nedgang av utslipp. 2. Statens vegvesen etterspør hvordan man kan redusere behov for biltrafikk, med bakgrunn i statlige planretningslinjer for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging. 3. Det bør vurderes om de statlige planretningslinjene for samordnet bolig-, areal- og transportplanlegging bør være med som nasjonalt førende dokument. Også planretningslinjene for støy (T-1442) og støv (T-1520) vil være viktige dokumenter. 4. Statens vegvesen anser det som viktig å utrede beredskap på vegnettet knyttet til klimatilpasning. Endringer i klima bør også være en del av risikovurderingene ved planlegging og bygging av ny infrastruktur.	Merknadspunkt 1., 4. og 5. tas til orientering i videre planarbeid. Merknadspunkt 2. tas til orientering i videre planarbeid og samordnes med arbeidet med kommuneplanens arealdel. Merknadspunkt 3. tas til orientering og nødvendige justeringer i planprogram er utført.
25.08.2023	Kystverket	1. Planen må være framtidsrettet og legge premisser for avklaring av arealbruk på sjø og land. 2. Arealforvaltningen må ikke planlegge tiltak som påvirker sikkerhet og ferdsel i farledene. 3. Kystverket anbefaler å bruke karttjenesten «Lavutslipp» for oversikt over eksisterende infrastruktur for alternative drivstoff til nytte for skipstrafikken. 4. Kystverket anbefaler å bruke Kystverkets karttjeneste «Kystinfo» for sjøkart og andre sjørelaterte opplysninger. 5. Kystverket opplyser om at informasjon om hvor fartøy av en viss størrelse ferdes, antall fartøy, med mer, er tilgjengelig gjennom tjenesten «Kystdatahuset».	Merknader 1.-5. tas til orientering i videre planarbeid.

28.08.2023	Statsforvalteren i Troms og Finnmark	1. Det foreslås at mye av statusbeskrivelsen kan trekkes ut i et eget dokument for å gjøre planprogrammet mer leservennlig. Statsforvalteren anbefaler at kunnskapsgrunnlaget utarbeides som et eget dokument - en oppsummering av kunnskapsgrunnlaget dras inn i selve plandokumentet, mens hovedfokuset blir på tiltak og handling. 2. Det er viktig at strategier i denne planen legges til grunn for kommunens arealplanlegging, da ved at strategien innarbeides i kart og bestemmelser i kommuneplanens arealdel og dermed får en juridisk bindende virkning. Planen må også ses i sammenheng med kommunedelplan for overvann i Tromsø kommune. 3. Kommunen må ha et bredt perspektiv på klimarisiko og konsekvenser av klimaendringene, innen helse, næringsutvikling på land og i vann, natur og friluftsliv, bebyggelse, infrastruktur og samferdsel, kulturminner og kulturmiljø. På Miljødirektoratets nettsider finnes det flere veiledere som gir et godt overblikk, samt hvordan kommunene kan bruke sine ulike roller. 4. Utarbeidelsen av klimabudsjett ansees som viktig for å sikre sammenheng mellom konkret oppfølging av planen og økonomisk handlingsrom. Det foreslås å se på andre kommuner som har lyktes med dette arbeidet, som for eksempel Hamar kommune. 5. Et naturregnskap skal systematisere kunnskap om naturens goder og tjenester, bidra til bedre beslutninger for bærekraftig utvikling, gi oversikt over tilgjengelige og nedbygde karbonrike arealer og kartlegge naturbaserte løsninger. Metoder er under utvikling og det anbefales å vurdere elementer i et slikt verktøy, særskilt om data på dette er tilgjengelig.	Merknadspunkt 1. – 6., 8. – 11., 13. – 17. og 19. – 20. tas til orientering i videre planarbeid. Merknadspunkt 7. tas til orientering, men bakgrunnen for at kommunedelplanen for klima, miljø og energi begrenses til å favne klimatilpasning på overordnet nivå er at nødvendige klimatilpasning er for omfattende og involverer så mange av kommunens arbeids- og tjenestoområder at det vil kreve store ressurser i form av kompetanse og kapasitet. Det vil derfor kreve en mye lengre og mer omfattende planprosess dersom klimatilpasning skal integreres fullt ut. På sikt kan klimatilpasning i større grad integreres i planverket for klima, miljø og energi. Merknadspunkt 12., 18. og 21. tas til orientering og nødvendige justeringer i planprogram er utført.
------------	--------------------------------------	--	--

		6. Det anbefales å bruke Miljødirektoratets regnskap for å beregne utslipp og opptak av karbon fra skog og arealbruk. 7. Statsforvalteren anbefaler at klimatilpasningstematikken omtales i dette planverket og at det ikke lages en egen plan for klimatilpasning. En klimasårbarhetsanalyse kan utarbeides som del av kunnskapsgrunnlaget til kommunedelplanen. Tiltak for klimatilpasning bør innlemmes i denne planens handlingsdel. Det vil forenkle Tromsø kommunes plansystem, og samle innsatsen for klimatilpasning i kommunen. 8. Statsforvalteren ser det som positivt at det foreslås som tiltak å utarbeide en overordnet plan for klimatilpasning. De ulike ansvarsområdene skal synliggjøres og delegeres i kommuneorganisasjonen. 9. Ved utarbeidelse av plan for klimatilpasning anbefales bruk av «Helhetlig risiko- og sårbarhetsanalyse for Tromsø kommune 2022-2026», og «Risiko- og sårbarhetsanalyse for kommuneplanens arealdel 2023-2034». 10. Det anbefales å utarbeide en klimasårbarhetsanalyse for Tromsø kommune som en del av planarbeidet. Analysen bør si noe om hvor robust og sårbar kommunen er i møte med framskrevne klimaendringer basert på ulike typer klimarisiko og hvilke sektorer som er mest utsatt for klimaendringene, dermed identifisere innsatsområder. 11. Det anbefales å aktivt etterspørre innspill fra NVE, Framsenteret og Norsk klimaservicesenter, siden disse kunnskapsrike aktørene ikke stod på mottakerlista i høringsbrevet av planprogrammet. 12. Reindriftsnæringen forutsettes involvert gjennom egne medvirkningsmøter, fordi tiltakene som blir lagt fram i	
--	--	--	--

		kommunedelplanen påvirker næringen på en slik måte at de tidlig må involveres. 13. Det foreslås å invitere til åpent rådhus med klimakafé, med tema som klima og reindrift. En slik kafé må komme i tillegg til annen medvirkning, da reinbeitedistriktene i kommunen må involveres direkte. 14. Statsforvalteren trekker fram følgende punkter i nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging: Punkt 10: Det legges til rette for å styrke samisk kultur, nærings- og samfunnsliv og samiske språk gjennom planleggingen; Punkt 56: Regionale og kommunale planer legger til rette for en bærekraftig utvikling i fjell og utmark. Utbyggingen avgrenses mot sammenhengende natur- og friluftslivsområder og viktige områder for landbruk, reindrift og andre næringer, blant annet gjennom langsiktige utbyggingsgrenser. 15. Planen bør sette fokus på oppnåelse av ulike bærekraftsmål. For reindriften er følgende bærekraftsmål relevante: 2. Utrydde sult; 8. Anstendig arbeid og økonomisk vekst; 11. Bærekraftige byer og lokalsamfunn; 15. Livet på land. 16. Statsforvalteren presiserer reindriftens rolle i planarbeidet. Dette gjelder særlig for klimatilpasning, klima- og miljømessig bærekraft, biomangfold og bevaring av sammenhengende naturområder uten bebyggelse. 17. Det anbefales at veilederen fra Miljødirektoratet, «Klimatilpasning for reindrift», brukes aktivt i utformingen av planprogram og kommunedelplanen. 18. Reindriftsnæringen må nevnes i sammenheng med bruk og behov for store, sammenhengende arealer.	
--	--	---	--

		19. Statsforvalteren minner om Tromsø kommunes rolle i å skape arenaer for samarbeid og i å sikre reell medvirkning mellom reindrift og utbygger i planprosesser som omhandler kraftutbygging. 20. Det anbefales å benytte rapporten fra NORUT, «Rapport 6/2017 Klimautfordringer og arealforvaltning for reindrift i Norge: Kunnskapsstatus og forslag til tiltak – eksempler fra Troms». 21. Det gjøres oppmerksom på at det vises til de utdaterte nasjonale forventningene til regional og kommunal planlegging fra 2019, disse bør oppdateres for perioden 2023-2027.	
--	--	---	--

Dato	Privatpersoner	Hovedpunkter	Kommentar
13.03.2023	Privatperson, Digital forslagskasse	1. Tiltak mot svevestøv, spesielt i nærhet til Tromsøbrua.	Merknadspunkt 1. tas til orientering i videre planarbeid.
16.03.2023	Privatperson, Digital forslagskasse	1. Ønsker tiltak mot forurensning av vann, eksempelvis knyttet til vaskemidler, avløpsåpner, sjampoer, tannkrem og ansiktskremer. Dette er umulig å rense bort og burde vært mye mer restriktivt.	Merknadspunkt 1. tas til orientering i videre planarbeid.
21.03.2023	Privatperson, Digital forslagskasse	1. Kartlegge og prioritere naturområder som skal vernes mot naturinngrep i Tromsø kommune for å bevare naturmangfold og verne sårbare arter i henhold til den nye globale naturavtalen.	Merknadspunkt 1. tas til orientering i videre planarbeid og i tilhørende arbeid med plan for biologisk mangfold.
22.03.2023	Privatperson, Digital forslagskasse	1. Spre kunnskap om hvordan redusere forbruk, for eksempel å lære om miljøvennlige menstruasjonsprodukter i skole og lære opp helsestasjoner, og støtte kjøp av tøybleier og miljøvennlige mensprodukter. 2. Tilrettelegge for trygg sykling. 3. Fokus på bysøppel og containere for sneiper og snus, inkludert på bussholdeplass. 4. Bevaring av friområder. 5. Kutte ned granskog og få naturlig vegetasjon tilbake.	Merknadspunkt 1. – 5. tas til orientering i videre planarbeid.

26.03.2023	Privatperson, Digital forslagskasse	1. Istedenfor å bruke uttrykket «miljøvennlig» byutvikling bør det i fremtiden konsekvent brukes "mindre miljøskadelig" byutvikling for prosesser som skal dempe negative klimaendringer og tap av naturmangfold. Byutvikling skader naturmiljøet, ofte irreversibelt. Økologien er veldig kompleksitetsreduert i bylandskap. 2. Minimere motoriserte reiser og transport. Produksjon og forbruk av energi for produksjonsmål eller transport er klima- og miljøskadelig. Det er i denne sammenhengen ikke vesentlig om det brukes fossilt produsert energi eller «fornybar» energi. Produksjonssteder for fornybar energi plasseres gjerne i naturmiljøet og medfører til store inngrep og tap av naturmangfold. Transport er skadelig for naturmiljøet, med mindre det brukes ren muskelkraft. 3. Tilstrebe nøysomhetsøkonomi. Avskaff konkurranse, tilstrebe kooperasjon. Akkumulasjon av og forbruk av materielle ting utover det som er mest nødvendig for å overleve må ansees som natur- og miljøskadelig. Mennesker som har mye råd til å eie og forbruke er som regel også de som lever mest natur- og miljøskadelig. Økonomisk vekst har ikke noe med naturmiljøvennlighet å gjøre. Å bruke ting veldig lenge og å vedlikeholde de godt vitner om høyt ansvar for å minimere naturskade, men det er «skadelig» for økonomisk vekst. 4. Om vi virkelig vil nå klima- og miljømål må vi begynne å være ærlige med oss selv og anerkjenne at vi moderne mennesker altfor gjerne vil være naturvennlige, men at vi i grunn og bunn er skadedyr. Ut fra dette kunne det følge at vi innser at vi er nødt til å gjøre skade i den grad det er nødvendig. 5. Reformere utdanningen.	Merknadspunkt 1. – 3. tas til orientering i videre planarbeid. Medvirkningspunkt 4. – 6. tas ikke til følge. Det vurderes å ligge utenfor planens mandat.
------------	---	--	---

		6. Produsere mat og nødvendige produkter i egen region, tilstrebe subsistensøkonomi.	
28.03.2023	Privatperson, Digital forslagskasse	1. Ønske om utbedrede sykkelveier, særlig utvidelse og brøyting. Det burde lages eget sykkelfelt på veibanen slik at sykkelister slipper å senke trafikken, navigere mellom folk på gangfeltene og skli rundt på for mye snø.	Merknadspunktet 1. tas til orientering i videre planarbeid.
28.07.2023	Privatperson, Digital forslagskasse	1. Slutt å bruke det kapitalistiske begrepet «vekst», fordi vekst er ødeleggende for kloden og miljøet. 2. Finn en respektabel og etisk riktig måte å redusere menneskeheten på. det er mennesket og dets intellekt som er utfordringen i et globalt perspektiv.	Merknadspunkt 1. tas til orientering i videre planarbeid. Merknadspunkt 2. tas ikke til følge. Det vurderes å ligge utenfor planens mandat.
29.07.2023	Privatperson, Digital forslagskasse	1. Ønsker at planen er mer tydelig på bevaring av eksisterende skog og myrområder og grønne «lunger» på Tromsøya. Tromsømarka bør være en tydelig avgrensning på videre utbygging.	Merknadspunkt 1. tas til orientering i videre planarbeid.
22.08.2023	Privatperson, Digital forslagskasse	1. Ønske om at kosthold og mat nevnes i planen. 2. Vurder å bruke følgende ressurser for arbeidet: En strategi for mer bærekraftig og sunn mat til kommunens befolkning (innkjøp); «Bærekraftig kosthold – vurdering av de norske kostrådene i et bærekraftperspektiv» (helsedirektoratet.no); «For å mette alle trenger vi mer mat: Mye mer mat» fra Fiskeribladet; «Arbeid for bærekraftig og redusert forbruk internt i Oslo kommune - Bærekraftig og redusert forbruk»; «Klimakalkulator for matanskaffelser» fra Anskaffelser.no	Merknadspunkt 1. og 2. tas til orientering i videre planarbeid.

Dato	Organisasjoner	Hovedpunkter	Kommentar
15.03.2023	Sjötun og Sandneshamn utmarkslag, digital forslagskasse	1. Flott at det rettes oppmerksomhet mot betydningen av anadrome vassdrag. 2. Kommunen bør gi føring for forvaltning av flere typer vilt. Eksempelvis kan kommunen ta større del i tiltak mot påkjørsler av elg på utsatte strekninger. 3. Kommunen er fortsatt ikke vedtatt kommunale mål for utvikling av bestand av elg, som kommunen siden 2012 har vært pålagt til etter hjorteviltforskriften § 3.	Merknadspunkt 1. og 2. tas til orientering i videre planarbeid. Merknadspunkt 3. tas ikke til følge. Plan for hjortevilt er under utarbeidelse uavhengig av denne kommunedelplanen.

05.04.2023	Besteforeldrenes klimaaksjon	1. Kutte direkte klimagassutslipp i kommunen med minst 60 prosent fra 2009 til 2030, og i tråd med 1,5-gradersmålet sørge for at innbyggernes forbruksbaserte utslipp kommer under 3 tonn per person i 2030. Ambisjonsnivå bør samsvare med kommunens utslippsprofil og hva som er oppnåelig. De mest ambisiøse kommunene i Norge har mål om 85 – 90 prosent reduksjon. 2. Bevare naturmangfold og naturens evne til å ta opp klimagasser og håndtere klimaendringene gjennom å vedta arealnøytralitet og restaurere minst 20 prosent av ødelagt natur innen 2030, for å bidra til å løse både klimakrisen og naturkrisen. 3. Sirkulere ressursene slik at i 2030 er det materielle forbruket og avfallsmengden i kommunen redusert med minst 30 prosent og minst 60 prosent av avfallet blir til nye ressurser. 4. Tilpasse infrastruktur og beredskap til å håndtere effektene av klimaendringer. 5. Omstille næringslivet til å utnytte mulighetene i omstillingen til lavutslippssamfunnet. 6. Fordele byrder og goder rettferdig og ha et overordnet mål om å ivareta folkehelsen 7. Klima- og miljømål og -tiltak skal operasjonaliseres gjennom kommunens budsjett- og handlingsplanprosess, instruksjer og rutiner slik at det forankres hos ledelsen i alle kommunens enheter og foretak. 8. Kommunen skal avsette nok arbeidskraft og midler til å kunne drive et forsvarlig, godt og offensivt klima- og miljøarbeid i tråd med angitte målsettinger. 9. Kommunen skal utarbeide årlig klimahandlingsplan med ansvarsfordeling og tallfesting av antatt	Merknadspunkt 1. – 15. og 18. - 109. tas med som innspill til planen. Merknadspunkt 17. og 18. tas til orientering og nødvendige justeringer i planprogram er utført.
------------	------------------------------	--	---

		klimagasskutt (klimabudsjett). Dette skal omfatte både direkte utslipp og forbruksbaserte utslipp. (Jamfør veileder for klimabudsjett som styringsverktøy for klimaarbeidet utarbeidet av Oslo, Hamar og Trondheim kommune.) 10. Miljødirektoratets årlige publisering av klimagassutslipp fra kommunen skal brukes aktivt, det skal utarbeides areal- og naturregnskap, og ved all kommunal saksbehandling skal konsekvenser for klima, energi og naturmiljø vurderes i saksfremlegg 11. Den enkelte seksjon i kommunens organisasjon skal ha et selvstendig ansvar for å identifisere og gjennomføre tiltak for å nå målene i klima- og miljøplanen. Finansiering av tiltak kan skje gjennom budsjettet og eksterne støtteordninger og samarbeid. 12. Kommunen skal samarbeide med andre kommuner, fylket og privat sektor om tiltak, søknader og ressurser, bli med i Klimapartnere og delta aktivt i nettverk og samarbeid. 13. Kommunen og kommunale enheter skal miljøsertifiseres, for eksempel med Miljøfyrtårn. 14. I 2030 er målet at kommunen har engasjerte innbyggere som lever miljøvennlig i tråd med 1,5-gradersmålet og at alle samfunnsaktører tar miljø- og klimavennlige valg. 15. Kommunen skal fortelle innbyggere, næringsliv og andre om hvordan kommunen jobber med klimaløsninger, arealnøytralitet og restaurering av natur og fremsnakke gode tiltak og de som gjør en innsats. 16. Kommunen skal tilrettelegge for klimavennlige handlinger, for eksempel sykkel dag, støtteordning for elsykler, reparasjonsverksted, redesign av brukte klær og så videre.	
--	--	--	--

		17. Kommunen skal invitere innbyggere, frivillige organisasjoner og næringslivet til idedugnad og samarbeid for å nå klimamålene og målet om arealnøytralitet, både generelt og på temaområder. 18. Kommunen skal involvere ungdomsrådet i politiske saker om deres framtid. 19. Kommunen skal stille klima- og miljøkrav i kommunale tilskuddsordninger. 20. Kommunen skal ha minst et forbildeprosjekt som synliggjør kommunens ambisiøse klima- og miljøinnsats. 21. Kommunen skal fremme tiltak for energieffektivisering i kommunale bygninger, private boliger, næringsbygg og industri. 22. Kommunen skal ha energioppfølgingssystemer for alle kommunale bygg. 23. Gjennomsnittlig energiforbruk per kvadratmeter i kommunal eiendomsmasse skal være minst 20 prosent lavere innen 2030 enn i 2023. 24. Kommunen skal fjerne søknadsplikt eller innføre gebyrfri søknad om byggesak for energioppgradering av bygningskropp for å gjøre det enklere og mer attraktivt å gjennomføre energitiltak. 25. Kommunen vil tilby gratis energirådgivning til innbyggere, etter modell fra Asker kommune. 26. Energiproduksjon fra fornybar energi skal innenfor kravet om arealnøytralitet økes med minst 20 prosent innen 2030, sammenlignet med 2023 (Ambisjonsnivå må tilpasses hva som er oppnåelig og ønskelig i kommunen). 27. Kommunen skal legge til rette for fornybar energiproduksjon der det er egnet og mulig.	
--	--	---	--

		28. Kommunen skal etterspørre fossilfri teknologi i relevante anskaffelser. Innen 2030 skal alle transport- og driftsmidler være fossilfrie 29. Kommunen skal bruke virkemidlene i reguleringsplaner og gjennom andre tiltak stimulere private utbyggere til å etablere nye fornybare energikilder, for eksempel bergvarme, solcellepaneler, biogass og vindturbiner av moderat størrelse og lavt lydnivå. 30. Ved kommunale nybygg og renoveringer skal energieffektivisering og fornybar energiproduksjon inngå i prosjektet. 31. Klimamålene, klimaarbeidet, naturmangfold og målet om arealnøytralitet skal være integrert og prioritert i kommuneplan og kommunedelplaner. 32. Kommunen skal innføre arealregnskap og sette mål om arealnøytralitet i kommuneplanens samfunnsdel og arealdel og etablere tiltakshierarkiet som en bestemmelse i kommuneplanen. 33. Kommunen skal gjennom overordnet planlegging og samarbeid med landbruk, skogbruk og utbyggere sørge for å unngå nedbygging av viktig og sårbar natur, bevare karbonbindende arealer, øke karbonopptaket og ha netto null tap av dyrka og dyrkbar mark, myr, våtmarksområder og artsrike kulturlandskap. 34. Det aller meste av boligbyggingen i kommunen skal skje gjennom fortetting og transformasjon, og på en slik måte at transportbehovet reduseres og målet om arealnøytralitet overholdes. 35. Ny industri bør primært legges på allerede nedbygde arealer. For energikrevende virksomheter må det i tillegg velges løsninger som sikrer god energiutnyttelse, blant annet gjenbruk av overskuddsvarme.	
--	--	---	--

		36. Kommunen skal gjennom arealplanlegging, samarbeid med fylke og stat og gjennom egne tiltak legge til rette for økt gange, sykling og bruk av kollektivtransport. 37. Eventuelle nye større utbyggingsprosjekter skal ligge sentrumsnært eller langs kollektivakse med hyppige avganger og gang- og sykkelvei til sentrum. 38. Kommunen skal utarbeide eller oppdatere kommunedelplan for naturmangfold, og medfølgende helhetlig naturmangfoldplan, med bestemmelser som sikrer god tilstand i naturen, restaurering av ødelagt natur og etablering av områder for økologisk kompensasjon og avbøting. 39. Kommuneplanen skal ha en bestemmelse om forbud mot nedbygging og drenering av myr, tiltak for restaurering av myr og naturlige bekke- og elveløp, bevaring av gamle og artsrike skoger og kulturlandskap samt tiltak for å hindre spredning av fremmede arter. 40. I arealplanen og ved større utbyggingsprosjekter skal det utarbeides et retningsgivende kvalitetsprogram for klimagassutslipp, naturvern, transport, energibruk, og materialvalg. Det skal tas klima- og miljøhensyn i hele verdikjeden og gjennom hele det ferdige utbygde prosjektets levetid. 41. Det skal etableres en utskiftingsplan og innkjøpsrutiner slik at kommunens egen kjøretøy- og maskinpark er fossilfri innen 2030. 42. Kommunen skal jobbe aktivt med tiltak som fremmer kollektivtransport, sykkel og gange gjennom arealplanlegging, prisinsentiver, fjerning av parkeringsplasser i sentrum, bilfrie soner i sentrum, tilrettelegging av infrastruktur og holdnings- og handlingsendrende kampanjer som involverer befolkningen og næringslivet.	
--	--	---	--

		43. Kommunen skal søke staten om å inngå byvekstavtale eller belønningsordninger med mål om å redusere veitrafikken. 44. Kommunen skal bidra til at det er tilstrekkelig med fylle- og ladestasjoner for fossilfrie kjøretøy og båter, slik at infrastrukturen ikke utgjør en begrensende faktor 45. Kommunen skal stille krav om fossilfri transport av varer og tjenester kommunen kjøper, så langt det er mulig. 46. Kommunen skal planlegge sine innkjøp på en måte som reduserer behov for transport av varer. 47. Kommunen skal legge til rette for fortsatt bruk av hjemmekontor og aktivt bruke digitale samarbeidsformer og -møter for å redusere reiseaktivitet. 48. Kommunen skal tilrettelegge for effektiv og fossilfri nærings- vare- og persontransport. 49. Kommunen skal jobbe aktivt med å fremme bildeling og samkjøring som alternativ til å eie egen bil, for eksempel ved at kommunale kjøretøy kan leies utenom arbeidstiden og gjennom å reservere offentlige parkeringsplasser til bildeling. 50. Kommunen skal opprette støtteordninger for befolkning og næringsliv til for eksempel sykkelkur, lastesykler, varesykler, ladestasjoner, bildeling, fjerning av parkeringsplasser, varelogistikk-løsninger, kortreist og bærekraftig reiseliv, og lignende. 51. Kommunen skal alltid vurdere gjenbruk og rehabilitering av bygg i saksbehandlingen før det fattes nye, store investeringsbeslutninger 52. Kommunale bygg- og anleggsplasser skal være fossilfrie innen 2027, i tråd med transporthierarkiet, så langt teknologien tillater. Det skal velges klima- og	
--	--	---	--

		miljøvennlige energiløsninger og materialer og fornybar energiproduksjon skal inkluderes. 53. Kommunen skal optimalisere utnyttelsen av eksisterende bygg. Å utnytte kapasiteten i eksisterende bygningsmasse reduserer behovet for ny ressurs- og energibruk. 54. I stadig økende grad skal bygg og anlegg i kommunen være fossilfrie, baseres på sirkulær tankegang, arealnøytralitet innen hvert prosjekt og materialer med lave klimagassutslipp i verdikjeden og et generelt lavt naturressurs- og energifotavtrykk og bidrar til karbonbinding. 55. Etablering av fornybar energiproduksjon og infrastruktur for fjernvarme og -kjøling skal normalt inngå i alle reguleringsplaner og byggeprosjekter av en viss størrelse. 56. Kommunen skal etablere samarbeid med utbyggere og grunneiere for å oppnå disse målene, og også utnytte mulighetene som ligger i kommunal saksbehandling av reguleringsplaner og byggesaker. 57. Kommunen skal samarbeide med utbyggere og næringsliv for å bidra til forbildeprosjekter. 58. Fram mot 2030 skal kommunen vesentlig redusere klimafotavtrykket fra innkjøp av varer og tjenester. 59. Kommunen skal bidra til at andre aktører i samfunnet også vesentlig reduserer sitt klimafotavtrykk frem mot 2030 og tilrettelegge for at innbyggerne skal komme ned på forbruksbaserte utslipp på under 3 tonn per person i 2030. 60. Forbruk i kommunen skal reduseres samtidig som graden av ombruk og materialgjenvinning økes. Minst 55 prosent av husholdningsavfallet og	
--	--	---	--

		husholdningslignende avfall skal materialgjenvinnes innen 2027, og minst 65 prosent innen 2030. 61. Kommunen og dens virksomheter skal etterstrebe løsninger som reduserer forurensning og utslipp av miljøgifter med sikte på å bli en «giftfri kommune». 62. Kommuneorganisasjonen skal innarbeide sirkulærøkonomi i egen drift og anskaffelsesstrategi. 63. Kommunen skal kartlegge graden av gjenbruk i egne virksomheter og tilrettelegge for reparasjon og gjenbruk av innkjøpte tekstiler og elektroniske produkter. 64. Kommunen skal gjennom kommunikasjon og tilrettelegging, gjøre det enklere for innbyggerne å ta bærekraftige valg og støtte initiativ som reparasjonsverksteder, gjenbruk og reparasjon av tekstiler, byttedager, deleordninger og nabolagsdyrking. 65. Kommunen skal etablere sirkulære sentra som møteplasser for folk for å låne, leie, bytte, reparere og kjøpe ombrukte materialer. 66. Mat med lavt klimafotavtrykk skal promoveres i egne kantiner og overfor innbyggere gjennom samarbeid med skoler, organisasjonslivet og næringslivet. 67. Matsvinnet i kommunens egne virksomheter skal halveres innen 2030, og kommunen skal samarbeide med befolkningen, næringsliv og frivilligheten om å redusere matsvinn og sørge for god bruk av overskuddsmat, blant annet ved å støtte ideelle aktører som fordeler mat som ellers ville blitt kastet. 68. Kommunen skal prioritere avfallshierarkiet ved valg av løsninger for avfallshåndtering vektlegge den totale miljøbelastningen fra avfallet oppstår til avfallet er ferdig behandlet. 69. Slam og matavfall skal inngå i en sirkulær økonomi, for eksempel biogassproduksjon.	
--	--	---	--

		70. Fremmedvannstilførselen til ledningsnett og renseanlegg skal reduseres for å redusere overløp og dårlig rensegrad ved renseanlegg, og årlig fornyelse av ledningsnett for vann og avløp skal ha et forsvarlig tempo. 71. Kommunens avfallshåndtering og gjenvinningsstasjon skal gjennom holdningsskapende tiltak og kampanjer rettet mot egne ansatte, skoler og barnehager stimulere til økt kildesortering, gjenbruk og ombruk og at eget brukt utstyr repareres og gjenbrukes. 72. Kommunen skal gjennomføre kommunale anskaffelser som stimulerer til innovasjon og bærekraft for reduserte klimagassutslipp og miljøbelastning og økt sirkulær økonomi. 73. Prioritere sirkulære løsninger, som reparasjon og gjenbruk fremfor kjøp av nytt ved kommunale anskaffelser og byggeprosjekter. 74. Åpne for anskaffelse av brukte og reparerte varer. 75. Utarbeide egen strategi for sirkulære anskaffelser i kommunens virksomheter basert på Direktoratet for forvaltning og økonomistyrings veiledning for sirkulære anskaffelser. 76. Vurdere når det er hensiktsmessig å gå sammen med andre innkjøpere for å legge press for å oppnå sirkulære anskaffer, for eksempel gjennom initiativer som «Big Buyers for Climate and Environment» eller innovative anskaffelser. 77. Stille krav til leverandører om mål om fossilfri virksomhet innen 2030. 78. Stille krav om fossilfri bygg og anleggsvirksomhet og minst 90 prosent sorteringsgrad for byggavfall ved egne prosjekter. 79. Stille krav om fossilfri transport av varer og tjenester.	
--	--	---	--

		80. Vekte klima minst 40 prosent som tildelingskriterium (jamfør anskaffelsesforskriften § 7-9 som sier 30 prosent). 81. Stille krav til fossilfri material- og energibruk. 82. Primært etterspørre varer, tjenester og leverandører som er miljøsertifisert av en uavhengig tredjepart, herunder redusere bruken av plast i tekstiler gjennom å velge naturfiber fremfor syntetiske fiber ved innkjøp av tekstiler. 83. Søke å unngå stoffer som er på myndighetenes prioritetsliste. 84. Kommunen skal fase ut unødvendig engangsplast og redusere plastbruken i egen virksomhet med minst 40 prosent innen 2027. 85. Kommunen skal stille klima- og miljøkrav i kommunale tilskuddsordninger. 86. Kommunen skal stimulere til grønn omstilling i alle selskap med kommunal eller interkommunalt eierskap. 87. Kommunen skal samarbeide med kraft- og nettselskap for å sikre at det er nok elkraft tilgjengelig i kommunen der den trengs, blant annet ved å frigjøre strøm gjennom energieffektivisering, lokal energiproduksjon og utnyttelse av overskuddsvarme. 88. Kommunen bør si nei til etablering av energikrevende kryptovalutaproduksjon. 89. Kommunen skal tilby relevante møteplasser for å fremme lokalt samarbeid som fremmer innovative løsninger og fremtidsrettede næringer som bygger opp under sirkulærøkonomi, arealnøytralitet og utviklingen til et bærekraftig næringsliv i lavutslippssamfunnet. 90. Kommunen skal delta i samarbeidsprosjekter med lokalt næringsliv og ta i bruk nye innovative løsninger.	
--	--	---	--

		91. Kommunen skal aktivt søke midler sammen med næringslivet (for eksempel Klimasats), stimulere til at lokale virksomheter miljøsertifiserer seg og at større virksomheter blir med i Klimapartnere. 92. Ved intern forvaltning av pensjon og annen plassering av fond og investeringer skal kommunen investere i tråd med målene i Parisavtalen, etter vitenskapelig funderte mål og rådende beste praksis, lar være å investere i leting og utvinning av ny fossil energi og ekskluderer de verste sektorene og selskapene, i tråd med gjeldende beste praksis i Norge. 93. Ved ekstern forvaltning av pensjon og annen plassering av fond og investeringer skal dette plasseres i fond og hos fondstilbydere som særlig ivaretar hensynet til miljø og mennesker. Dette sikres ved å stille særlige krav til åpenhet, ESG-rangeringer og porteføljer i tråd med Parisavtalen. 94. Landbruk, skogbruk og havbruk skal være bærekraftig og bidra til å løse klima- og naturkrisen. 95. Utslipp fra maskiner i landbruk, skogbruk og havbruk skal reduseres vesentlig mot 2030. 96. Stasjonær energibruk i landbruk og havbruk i kommunen skal være fossilfri innen 2030. 97. Kommunen skal sørge for at matjord, myr, våtmarksområder og artsrike kulturlandskap bevares. 98. Kommunen skal tilrettelegge for økt produksjon av fornybar energi i landbruket, blant annet biogass. 99. Kommunen skal veilede og oppfordre til natur- og klimavennlig skjøtsel av jordbruks- og skogsarealer og kompetanseheving om agronomi og det grønne skiftet. Kommunale skoger bør drives på en måte som gir økt naturlig karbonbinding og naturmangfold.	
--	--	---	--

		100. Kommunen skal samarbeide med landbruksorganisasjonene for å støtte næringene i en bærekraftig omstilling. Idéliste for klimatiltak i landbruket fra Statsforvalteren i Trøndelag skal brukes aktivt i dette arbeidet 101. Kommunen skal ta initiativ til forsøksvirksomhet med karbonfangst og jordforbedring ved hjelp av biokull eller andre metoder for karbonfangst og -lagring. 102. Kommunen skal samarbeide med havbruksbedrifter og -organisasjoner for å skape et fossilfritt og vesentlig mer bærekraftig havbruk. 103. Lokalsamfunnet og kommunen skal bli bedre rustet til å møte klimaendringene gjennom å unngå eller begrense risiko, sårbarhet og ulemper, dra nytte av eventuelle fordeler som følge av endringer i klimaet og bevare viktig og sårbar natur. 104. Kommunen skal kartlegge og tilegne seg bedre kunnskap om lokale forhold som kan innebære en økende risiko på grunn av endret klima, bl.a. ved bruk av Kommunalbankens verktøy for vurdering av klimarisiko. Ved kartlegging av lokale forhold er det viktig med medvirkning fra lokalbefolkningen for innhenting av kunnskap. 105. Kommunen skal kartlegge all antatt verdifull natur i kommunen og ha rutiner for å holde kunnskapsgrunnlaget oppdatert og mest mulig komplett i forhold til både karbonlagring og bevaring av naturmangfold og uberørte naturområder. 106. Kommunen skal vurdere klimakonsekvensene i alle saker til politisk behandling der det er relevant. 107. Relevante planer for utbygging, fortetting og transformasjon skal ta hensyn til behovet for åpne	
--	--	--	--

		vannveier, overordnede blågrønne strukturer, og forsvarlig overvannshåndtering. 108. Bevaring, restaurering eller etablering av naturbaserte løsninger (slik som eksisterende våtmarker og naturlige bekker eller nye grønne tak og vegger, kunstige bekker og basseng) skal foretrekkes. Avvik fra dette må begrunnes. 109. Fare for skred (snø-, jord-, leir-, og flomskred), flom, havnivåstigning og stormflo skal utredes nøye når kommunen vurderer nye utbyggingsområder.	
--	--	---	--

27.04.2023	Grønn framtid	1. Erkjenne rollen mat og kosthold spiller og inkludere dette i en dedikert seksjon i klimaplanen 2. Inkludere et hovedmål om mer vegetabilsk mat og 50 prosent kjøttkutt innen 2030. 3. Tromsø kommune skal legge til rette for mer klimavennlige matvaner med mer vegetabilsk mat hos innbyggere, næringsliv og kommunale tjenester. 4. Tromsø kommune skal selv etterspørre varer og tjenester med lavt klimagassutslipp. 5. Redusere kjøttforbruket med 50 prosent og øke andel frukt, grønt og belgvekster i kommunale virksomheter. 6. Sikre at anskaffelsesstrategien implementeres i alle deler av kommunen. Utvikle nødvendig opplæring, veiledning og støttefunksjoner for klimakrav i kommunens anskaffelser. 7. Støtte opplysningsarbeidet rettet mot innbyggere og næringslivet for et mer klimavennlig kosthold gjennom Tromsø VegFest (Nord-Norges Vegetariske Festival) med en fast budsjettpost. 8. Integrere miljøledelse i kommunale virksomheter og være matmiljøsertifiserte i henhold til internasjonale og nasjonale miljøsertifiseringsordningene slik som Grønn Stjerne. 9. Dedikere tilskudd til arbeid med et mer vegetabilsk kosthold som sparer betydelig mengder klimagassutslipp. 10. Bidra til at Tromsøs innbyggere kan få enkel tilgang til anslag på hvordan matvalg påvirker klimagassutslipp og hvordan mer vegetabilsk mat bidrar til mindre klimagassutslipp. 11. Utvikle en handlingsplan for å fremme et mer vegetabilsk kosthold, i tråd med helsefaglige råd.	Merknadspunkt 1. tas til orientering og nødvendige justeringer i planprogram er utført. Merknadspunkt 2. – 19. tas til orientering i videre planarbeid.
------------	---------------	--	---

		12. Matservering på arrangementer: Alle deltagere får som standard plantebaserte måltider. Deltagere må aktivt spørre om kjøttbaserte retter, dersom de ønsker dette. 13. Matservering arrangement og kantine: Sikre at maten er godt nok: Det anbefales å gjennomføre et kurs i plantebasert mat laging årlig for å gi kantineansatte nødvendig kunnskap for å kunne lage fullverdige plantebaserte måltider. 14. Matservering arrangement og kantine: Plantebaserte retter skal være fullverdige alternativer til kjøttrettene med tanke på smak, kvalitet og ernæring. 15. Matservering arrangement og kantine: Sikre at maten blir godt mottatt av kunder ved å gjennomføre flere tiltak fra listen «Påvirkning av kunden i kantiner» for å påvirke gjestene til å velge mer klimavennlig mat. For eksempel: flere vegetaralternativ enn kjøttalternativ; plantebaserte retter er billigere enn kjøttbaserte retter; plantebaserte retter gis mer appellerende navn; plantebaserte retter plasseres før kjøttbaserte i disken og står øverst på menyen; personalet bidrar med å fremme klimavennlige menyer med å anbefale kundene aktivt; kundene får automatisk servert plantebaserte retter med mindre noe annet er bedt om. 16. Dersom det serveres kjøtt/fisk: Tilby minst to plantebaserte retter for hver kjøttrett som tilbys. Et større utvalg av plantebaserte retter sørger for at mer klimavennlig mat blir spist. 17. Dersom det serveres kjøtt/fisk i tillegg: Hovedretten er plantebasert, og det er mulig å kjøpe kjøtt som et tillegg mot en ekstra kostnad. 18. Dersom det serveres kjøtt/fisk i tillegg: Grønn Framtid anbefaler plantebasert mat. Dersom det likevel blir	
--	--	--	--

		servert fisk skal denne ikke være føret på soya som fører til ødeleggelse av regnskog. 19. Dersom det serveres kjøtt/fisk i tillegg: Hovedretter som inneholder kjøtt skal maks inneholde 25-35 gram kjøtt per rett, og bestå av en større andel plantebasert mat inkludert plantebasert protein.	
14.06.2023	Besteforeldrenes klimaaksjon i Troms, ved Grete Mathiesen	1. Kommunen har et særlig ansvar for å ta vare på naturen og sikre naturnøytralitet i egen kommune. Tromsø kommune må ta på seg sitt ansvar for klimaendringene og ikke bygge ned mer av det viktige karbonlageret. Vi må ikke bygge mer på myrområde, i skog, i strandsona eller på annen måte øke CO2-utsleppa i Tromsø kommune.	Merknadspunkt 1. tas til orientering i videre planarbeid.
24.08.2023	Grønn framtid, ved Vanessa Brall	1. Tromsø kommune bør utrede størrelsesorden på klimagassreduksjon ved å tilby mer plantebasert mat i kommunal servering, både i kantiner og på arrangementer i regi av kommunen. Klimagassutslipp forårsaket av mat ser ikke ut til å være grundig vurdert i planprogrammet, selv om Miljødirektoratet nylig igjen pekte på at å følge kostholdsrådene hvor plantebasert mat står sentralt er tiltaket med størst potensiale for reduksjon av klimagassutslipp i årene som kommer, og at helseeffekten av å følge kostholdsrådene ligger mellom 28-62 milliarder kroner. Grønn Framtid ser det som en selvfølge at dette sees i sammenheng med Tromsø kommune sin ny klima-, miljø- og energiplan.	Merknadspunkt 1. tas til orientering i videre planarbeid.

Dato	Næringslivsaktører	Hovedpunkter	Kommentar
16.08.2023	Visit Tromsø AS, ved Inger-Lise Brones	1. Visit Tromsø ønsker å få medvirke tidlig i planarbeidet, grunnet sin kompetanse og erfaring med å utvikle Merkeordningen for bærekraftige reisemål og dens påvirkning på reiselivsnæringen.	Merknadspunkt 1. tas til orientering og nødvendige justeringer i planprogram er utført.
24.08.2023	Remiks, ved Britt Mathisen Limo	1. Tromsø kommune har behov for en plan for avfallshåndtering og avfallsforebygging som er harmonisert med nasjonal avfallspolitikk og beskriver kommunens mål og hovedstrategier på området. Planen bør ligge på samme nivå som eksempelvis kommunedelplan for vann- og avløp og være grunnlag for overordnet og langsiktig styring og tilrettelegging innen husholdningsavfall, kommunalt virksomhetsavfall og avfall i det offentlige rom.	Merknadspunkt 1. tas til orientering i videre planarbeid.

Dato	Forsknings- og utviklingsaktører	Hovedpunkter	Kommentar
23.08.2023	UiT, ved Torill Nyseth	1. Det foreslås å benytte medvirkningsmetoden borgerpanel gjennom forskningsprosjektet IMPETUS.	Merknadspunkt 1. tas til orientering og nødvendige justeringer i planprogram er utført.
24.08.2023	NORCE: Rune Storvold	1. Kapitlet om rammer for planprosessen kan med fordel fokusere mer på miljø og natur, samt om behov for energisparing og utnytting av nye energikilder. NORCE foreslår at det legges inn at Tromsø kommune skal sette et større søkelys på å reversere tap av natur (jamfør FNs naturavtale). Hos deler av næringslivet pågår det et skifte mot mere naturpositive forretningsmodeller som også vil være relevant for lokale myndigheter. 2. NORCE foreslår at det legges til tekst relatert til mulighetene ved overgang til en sirkulær økonomi i kapitlet om klimagassutslipp, som for eksempel nye grønne forretningsmodeller. 3. I kapitlet om miljø foreslår NORCE at det legges til et punkt om behov for kartlegging av natur som bidrar til å binde karbon da dette er «naturlige klimatiltak», og at planen inkluderer en utredning av slike løsninger samt hvordan en kan forsterke disse.	Merknadspunkt 1. – 3. tas til orientering i videre planarbeid.